

บทความวิจัย

รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลาด้วยการเทียบเคียงกับหลักกฎหมายอิสลาม

กัญญา กาสิกาตะโป¹¹อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรนิติศาสตร์ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องรูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดยะลาด้วยการเทียบเคียงกับหลักกฎหมายอิสลามมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมาย (กฎหมายไทยและกฎหมายอิสลาม) ระเบียบ คำสั่ง และอนุสัญญาาระหว่างประเทศที่เอื้อประโยชน์และคุ้มครองประชาชนในการป้องกันการเกิดความรุนแรงในครอบครัว นอกจากนี้แล้วยังศึกษาหาแนวทางในการวางมาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมที่ไม่ขัดต่อหลักการศาสนาโดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก ซึ่งการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้างต้นจะทำให้ทราบถึงรูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่อาศัยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก เป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยคนในชุมชนด้วยตนเอง ทั้งนี้ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนที่สามารถนำมาเป็นต้นแบบของการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวคือ การนำหลักการศาสนาเป็นกระบวนการกระแสหลักที่ทำให้คนในครอบครัวรู้หน้าที่ รับผิดชอบของตนแล้วนำมายึดถือปฏิบัติร่วมกันเมื่อสมาชิกในครอบครัวต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนก็จะมีไม่มีการละเมิดสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ ไม่มีการกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวต่อกัน ทั้งนี้การวิจัยยังพบอีกว่ามีมาตรการทางกฎหมายจำนวนไม่น้อยที่เอื้อและคุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวที่ทำให้ผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงสามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ แม้ว่าจะมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายอยู่บ้างตามข้อเสนอแนะแต่ก็ยังถือได้ว่ามาตรการทางกฎหมายมีการคุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวอยู่ อีกทั้งการวิจัยขึ้นนี้ยังพบว่าหากสามารถนำกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนมาใช้ร่วมกับมาตรการทางกฎหมายที่คุ้มครองและเอื้อประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัวในทุก ๆ พื้นที่ก็จะสามารถสร้างชุมชนที่น่าอยู่ได้ ถือเป็นการอีกช่องทางในการสร้างคน สร้างชุมชนและสร้างสังคมที่เป็นธรรมต่อไป

คำสำคัญ: ความรุนแรงในครอบครัว, การมีส่วนร่วมของชุมชน, ครอบครัวมุสลิม

RESEARCH

The model of preventing domestic violence issues through collaborative processes involving families and communities in Muslim households in Yala Province is compared with Islamic legal principles

Kupatma Kaleekatapo¹

¹The professor in charge of the Law Program at the Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University.

Abstract

This research article on the patterns of preventing domestic violence issues through the collaborative process of Muslim family and community involvement in Yala province, a Muslim-majority region. It is part of a study on the patterns of preventing domestic violence through the collaborative process of Muslim families and communities in Yala province, comparing them with Islamic law principles. The objectives are to study the patterns of preventing domestic violence through the collaborative process of Muslim families and communities in Yala province, examining legal measures (Thai and Islamic laws), regulations, orders, and international conventions that benefit and protect citizens in preventing family violence. Additionally, the study seeks to find approaches to prevent domestic violence in Muslim families without violating religious principles, emphasizing the collaborative process of families and communities. The study, based on the aforementioned objectives, will provide insights into the patterns of preventing domestic violence issues within families, emphasizing the collaborative involvement of both the family and the community as a fundamental approach. It addresses issues within the community by the community members themselves. The research findings indicate that the collaborative engagement of families and communities can serve as a model for resolving domestic violence problems, utilizing religious principles as a foundational current that instills responsibilities and rights awareness among family members. As family members fulfill their roles, there is a reduction in violations within the family, leading to a mutual commitment to shared practices. The research also identifies legal measures that safeguard and protect individuals who experience domestic violence, ensuring their access to justice. Even though there may be challenges in enforcing the law as suggested, it can still be considered that legal measures provide protection for victims of domestic violence. Furthermore, if the collaborative process of families and communities is combined with legal measures that protect and benefit family members in all areas, it can effectively prevent and reduce domestic violence issues. This approach can contribute to the creation of strong and warm families, fostering desirable communities and societies. Ultimately, it serves as a pathway to building individuals, communities, and societies based on justice.

Keywords: family violence, Community participation, Muslim family

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

หากเราพิจารณาความรุนแรงในครอบครัว (Domestic violence) จากความหมายก็จะหมายถึง การทำร้ายทางกาย จิตใจ การไม่ใส่ใจดูแล และการล่วงละเมิดทางเพศ ระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ฉันท์ครอบครัวเดียวกันไม่ว่าจะเป็นสามี ภรรยา บุตร ญาติ หรือสมาชิกในครอบครัวนั้น ๆ (รณชัย คงสกนธ์ และนฤมล โพธิ์แจ่ม, 2551) โดยสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ ความรุนแรงในครอบครัว คือลักษณะการสะสมความอึดอัดใจของสมาชิกในครอบครัว การทะเลาะวิวาทในครอบครัว กิจกรรมของครอบครัวมีน้อยลงกว่าที่เคย ความสนใจของแต่ละคนแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ความไม่เสมอภาคทางเพศที่มักให้ชายเป็นใหญ่กว่าหญิงและบทบาทในครอบครัวที่มีความไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งหมายถึง เจตนาหรือความตั้งใจใช้กำลังกาย ใช้อำนาจคุกคาม ช่มชู้ เพื่อกระทำต่อตนเอง บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีผลทำให้เกิดการบาดเจ็บทางจิตใจ ร่างกาย เสียชีวิต เกิดความผิดปกติในการพัฒนา หรือถูกทอดทิ้ง หรือถูกละเมิดสิทธิ (ปิยะธิดา ขจรชัยกุล, 2565)

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ถือได้ว่าเป็นสาเหตุหลักของการเกิดปัญหาสังคมในด้านอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาเด็กนอกระบบ ที่เด็กในครอบครัวไม่สามารถได้รับการศึกษาตามระบบที่ควรจะเป็น เนื่องด้วยครอบครัวที่ไม่มีความสามารถในการส่งเล่าเรียน ปัญหาเยาวชนเสกติดในเด็กวัยรุ่น ปัจจัยหลักก็มาจากเด็กขาดการดูแลเอาใจใส่ ขาดการส่งเสริม สนับสนุนให้เด็กอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครอบครัวยากจน หรือแม้จากปัจจัยที่มีพ่อแม่อยู่วัยรุ่นที่แต่งงานกันในช่วงเวลาอายุน้อยนั่นเอง นี่เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาสังคม ส่งผลให้หน่วยงานทั้งหลายต้องพัฒนาศักยภาพของคนและแก้ไขปัญหาคือครอบครัวมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นที่ทราบกันดีว่ามีหน่วยงานภาครัฐพยายามแก้ไขปัญหาลักษณะนี้มาอย่างยาวนาน แต่ที่ผ่านมาก็ประสบกับกับความล้มเหลวมาพอสมควร เนื่องจากสาเหตุดังนี้ หน่วยงานภาครัฐมีการแก้ปัญหาที่ไม่ตรงจุด หรือแก้ปัญหาตรงจุดแล้วแต่ก็ขาดความต่อเนื่อง ขาดการเชื่อมโยง และขาดการติดตามผล ทำให้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นไม่สามารถลดไปได้สักทีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว ซึ่งจากข้อมูลจากศูนย์ให้ความช่วยเหลือด้านสตรีในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ มีเหตุการณ์การละเมิดสิทธิเสรีภาพในครอบครัวแต่ละจังหวัดในปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า 300 ราย มีไม่กี่รายเท่านั้นที่สามารถแก้ไขปัญหามาได้ตรงจุดและมีไม่กี่รายเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้ อีกทั้งปัจจุบันการใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้น มีอัตราการเกิดที่เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

และเมื่อกล่าวถึงครอบครัวในมุมมองของศาสนาอิสลาม อัลกุรอานได้ให้ความสำคัญกับการสมรส เพราะถือว่าการสร้างครอบครัวเป็นการปฏิบัติศาสนกิจประการหนึ่ง ซึ่งเป็นศาสนกิจที่สอดคล้องกับสามัญสำนึกของมนุษย์ ศาสนาอิสลามมีหลักธรรมคำสอนที่ให้ความสำคัญตั้งแต่บทบาทหน้าที่ โครงสร้างของครอบครัว การบริหารจัดการภายในครอบครัว ที่สอนเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การอบรมขัดเกลาสมาชิกในครอบครัว และการตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว ศาสนาอิสลามจึงมีความเข้มงวดในหลักคำสอนเรื่องครอบครัวเป็นสำคัญ เพราะเชื่อว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานที่ดีของทุกคน สรุปลได้ว่าระบบครอบครัวในอิสลามตั้งอยู่บนพื้นฐานของคำสอนศาสนาที่มาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษที่เป็นแบบอย่างการปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด (ซล.) ซึ่งสามารถตอบสนองความจำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างครบถ้วนในทุกด้าน ดังจะเห็นในอัลกุรอานที่กล่าวถึงความเท่าเทียมกันของเพศชายและหญิง ดังนี้

"โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูล เพื่อที่จะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มิเกียติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) นั่นก็คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งใหญ่มากในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้และละเอียดถี่ถ้วน" (บทอัล-หุญรุต 49 : 13)

"ท่านทั้งหลายเป็นมนุษย์ และมนุษย์ทุกคนย่อมเท่าเทียมกันในสายตาของพระเจ้า" คำประกาศเทศนาครั้งแรกของท่านนาบีมุฮัมมัด (ซล.) และในขณะเดียวกันอิสลามก็สอนให้มีความเมตตากรุณาต่อลูกสาว ท่านศาสดามุฮัมมัด (ซล.) กล่าวไว้ว่า "ใครมีลูกสาวแล้วไม่หมกดินเสีย ไม่ดูแล ไม่ลำเอียง รักลูกชายยิ่งกว่าแล้วไซร์อัลลอฮ์ ก็จะส่งให้เขาด้วยสุวรรค์" (อิบนิฮัมบัล สะดิษที่ 1957) ครอบครัวอิสลามแล้วสามีคือผู้นำ ส่วนภรรยาทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในครอบครัวถึงแม้ว่าสามีรับผิดชอบในหน้าที่เหนือกว่า ดังที่อัลลอฮ์ (ช.บ.)

ทรงตรัสในอัลกุรอานความว่า "และจงอย่าปรารถนาในสิ่งที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ทรงให้บางคนในหมู่ของพวกเจ้าเหนือกว่าอีกบางคน สำหรับผู้ชายนั้นมีส่วนได้รับจากสิ่งที่พวกเขาได้ชวนชวายเป็น และสำหรับผู้หญิงนั้นมีส่วนได้รับจากสิ่งที่พวกนางได้ชวนชวายเป็น และพวกเจ้าจงขอต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) เกิด จากความกรุณาของพระองค์ แท้จริงอัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงรอบรู้ในทุกสิ่งอย่าง" (อัลนิซาอ 4 : 32)

ผู้วิจัยเห็นว่าสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ การที่ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวไม่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ที่ตนพึงจะได้รับและพึงต้องปฏิบัติ ประชาชนมีความเชื่ออย่างผิด ๆ ที่เกี่ยวกับหลักการตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนหรือหลักกฎหมายต่างๆ ที่ให้สิทธิเสรีภาพนั้นขัดกับหลักการทางศาสนา ทำให้กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวไม่กล้าที่จะดำเนินการใดๆ หากได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุดก็จะสามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ได้บ้าง ผู้วิจัยเลยมีความคิดที่ว่าหากเรามีรูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะกระบวนการที่ให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมโดยตรงที่ไม่ขัดกับหลักการศาสนาอิสลาม ก็จะทำให้ประชาชนกลุ่มสตรีที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว ในพื้นที่ไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมาก่อนนั้น กล้าที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อจะได้แก้ไขปัญหาที่พบเจอ เราก็จะสามารถหาแนวทางจัดการกับปัญหาและอุปสรรคนั้นได้ ทั้งการที่เราทราบว่ามีกฎหมาย ระเบียบ คำสั่งตามกฎหมายไทยและกฎหมายอิสลาม รวมทั้งอนุสัญญาระหว่างประเทศต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์และคุ้มครองประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกและเมื่อสามารถจัดการปัญหาและอุปสรรคได้ตรงจุด มีรูปแบบการป้องกันปัญหาที่ชัดเจนนำไปปฏิบัติกันอย่างทั่วถึงก็จะสามารถแก้ไขปัญหาการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวในพื้นที่สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพคนและเกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ส่งเสริมการหยุดกระทำความรุนแรงในครอบครัว และส่งเสริมให้ผู้หญิงเกิดความกระฉับกระชวยในสิทธิและหน้าที่ของตนเองที่ไม่ขัดกับหลักการศาสนาสามารถใช้สิทธิและหน้าที่ของตนเองได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา

2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมาย (กฎหมายไทยและกฎหมายอิสลาม) ระเบียบ คำสั่ง และอนุสัญญา ระหว่างประเทศที่เอื้อประโยชน์และคุ้มครองประชาชนในการป้องกันการเกิดความรุนแรงในครอบครัว

3. เพื่อศึกษาแนวทางในการวางมาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมที่ไม่ขัดต่อหลักการ ศาสนาโดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก

ระเบียบวิธีการในการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ นักวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูล สองวิธีคือ

การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเพื่อศึกษารูปแบบ การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิม พื้นที่จังหวัดยะลา ทั้งที่เป็นหนังสือ บทบัญญัติทางกฎหมาย งานวิจัยต่าง ๆ บทความวิชาการที่ได้เผยแพร่แล้วและ ข้อมูลในเว็บไซต์

การสัมภาษณ์ (in-depth interview) โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์แบบใช้ คำถามแบบปลายเปิด

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ตำราทั่วไป งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือทั่วไปทางกฎหมาย และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดย กระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาในครั้งนี้ คณะวิจัยได้เลือกศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบการป้องกันปัญหาความ รุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมในพื้นที่ตำบลบาโระ อำเภอยะหา ตำบลกาบัง อำเภอกาบัง และตำบลลำใหม่ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกขอบเขตด้านเนื้อหา โดยทำการศึกษาเพื่อศึกษา รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนใน ครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา โดยเจาะจงประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามและอยู่ในพื้นที่ที่กำหนดไว้เท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

ศึกษาเอกสาร ตำราทั่วไป งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือทั่วไปและเว็บไซต์ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อ ศึกษาแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนใน ครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ แล้วมาวิเคราะห์เพื่อสรุปว่ามีรูปแบบใด วิธีการ ใด แนวทางใดบ้างจะสามารถส่งเสริมให้ครอบครัวและชุมชนมีความตระหนักรู้ในการป้องกันและสามารถแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ด้วยตนเองบ้าง และสามารถนำศาสตร์ที่ได้เหล่านั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ ทั้งต่อตนเองและชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงรูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนและรูปแบบอื่นๆ ในครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา
2. ทราบถึงมาตรการทางกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง และอนุสัญญาระหว่างประเทศที่เอื้อประโยชน์และคุ้มครองประชาชนในการป้องกันการเกิดความรุนแรงในครอบครัว
3. ทราบถึงแนวทางในการวางมาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ไม่ขัดกับหลักการศาสนาอิสลามโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน

ผลการวิจัย

จากการที่ได้ทำการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และหนังสือทั่วไปทางกฎหมาย ทำให้สามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดยะลาด้วยการเทียบเคียงกับหลักกฎหมายอิสลาม แยกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา รูปแบบที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมายในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีดังนี้ 1) กิจกรรมการขัดเกลาตนเอง หรืออัต-ตซึกียะฮ์ 2) กิจกรรมการศึกษาอิสลาม หรืออัต-ตริบียะฮ์อิสลามียะฮ์ 3) กิจกรรมการศึกษาและเรียนรู้อัลกุรอาน 4) กิจกรรมฟังบรรยายศาสนธรรม 5) กิจกรรมกลุ่มศึกษา หรือฮาลาเกาะฮ์ 6) กิจกรรมอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและเอื้อประโยชน์ต่อการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (ขอแยกสรุปออกไปจาก 5 กิจกรรมข้างต้น) กิจกรรมทั้ง 5 กิจกรรมดำเนินการไปพร้อมๆ กัน โดยให้กลุ่มเป้าหมายแต่ละรายเลือกกิจกรรมที่ตนเห็นเหมาะสมและสะดวกในการทำกิจกรรม ทั้งนี้กำหนดให้กลุ่มเป้าหมายแต่ละรายต้องทำกิจกรรมอย่างน้อย 3 กิจกรรมตลอดช่วงของการศึกษา โดยผลของการศึกษากิจกรรมทั้ง 5 กิจกรรมที่ได้ดำเนินกิจกรรมสามารถสรุปผลหลักๆ ได้ดังนี้ มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ (ซ.บ.) มากขึ้น เชื่อโลกหลังความตายที่ยืนยาวกว่าและโลกปัจจุบันแค่ทางผ่าน มีแรงจูงใจในการที่ศึกษาเล่าเรียนอัลกุรอานมากขึ้น มีการปฏิบัติคุณธรรมจริยธรรม (อัคลาก) ตามที่อิสลามวางไว้ได้ดีขึ้น มีแรงจูงใจในการทำความดี มีมารยาทต่อครอบครัวและพี่น้องที่ดีขึ้น มีการนำหลักอิสลามมาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น มีการปฏิบัติตามแบบอย่างสุนนะห์ของท่านศาสนทูต (ซ.ล.) มากยิ่งขึ้น เข้าใจวัตถุประสงค์ของการทำอิบาดะฮ์มากขึ้น มีแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดีมากขึ้น มีการเสียสละต่อส่วนรวม การสร้างความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อชุมชน ส่วนกิจกรรมที่ 6 เป็นการอบรมให้ความรู้ทางกฎหมาย ถือเป็นกิจกรรมที่สามารถส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มาก เมื่อนำกิจกรรมอบรมให้ความรู้ทางกฎหมายมาให้คนในชุมชนได้รับรู้ รับทราบก็ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ที่มาตรการทางกฎหมายคุ้มครองและเอื้อประโยชน์ให้กับคนในชุมชนได้ ลดความกลัวที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้ ผลจากกิจกรรมนี้ทำให้คนในชุมชนมีองค์ความรู้ทางกฎหมายเพื่อที่จะปกป้องสิทธิของตนได้ในระยะยาว อีกทั้งยังเป็นส่วนช่วยหน่วยงานภาครัฐในการเป็นกระบอกเสียงแก่เพื่อนบ้าน คนรอบข้างได้ และหากคนในชุมชนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนก็จะสามารถลดการละเมิดสิทธิของผู้อื่นได้ ส่งผลให้ลดการกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวได้นั่นเอง

ประเด็นที่ 2 มาตรการทางกฎหมาย (กฎหมายไทยและกฎหมายอิสลาม) ระบียบ คำสั่ง และอนุสัญญา ระหว่างประเทศที่เอื้อประโยชน์และคุ้มครองประชาชนในการป้องกันการเกิดความรุนแรงในครอบครัว จาก การศึกษาพบว่า มีมาตรการทางกฎหมายที่เป็นกฎหมายภายในของประเทศไทยที่คุ้มครองและเอื้อประโยชน์ต่อการ ป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว 7 ฉบับ คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560, พระราชบัญญัติ คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550, พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาและคุ้มครองสถาบัน ครอบครัว พ.ศ.2562, พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2546, พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546, พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล พ.ศ.2489, พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 และก็มีว่ามี มาตรการทางกฎหมายที่เป็นหลักการระหว่างประเทศที่นานาประเทศให้การยอมรับและยึดเป็นแนวทางในการ กำหนดมาตรการทางกฎหมายภายในประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย อีก 4 ฉบับ ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยการขจัด การเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW), ปฏิญญาว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อสตรี, ปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการ ปักกิ่งเพื่อความก้าวหน้าของสตรี, และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child - CRC)

ทั้งนี้ยังมีมาตรการทางกฎหมายภายในประเทศและต่างประเทศที่อาจมีความเกี่ยวข้องอีก แต่เนื่องจาก ผู้วิจัยต้องการวางกรอบในการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวหลักๆ เท่านั้น ซึ่งจากการศึกษามาตรการทางกฎหมายทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าในประเทศไทยมีกฎหมายที่เอื้อ และคุ้มครองประโยชน์ของผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวพอสมควร อีกทั้งกฎหมายบางฉบับมีกำหนด มาตรการต่างๆ ไว้อย่างละเอียดเพื่อคุ้มครองและปกป้องผู้ถูกกระทำ ซึ่งหากประชาชนในแต่ละพื้นที่สามารถเข้าถึง องค์ความรู้เรื่องสิทธิต่างๆ ที่กำหนดไว้ในกฎหมายเหล่านี้แล้ว ก็จะช่วยป้องกันและลดปัญหาความรุนแรงใน ครอบครัวได้ แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาต้องยอมรับว่า ประชาชนในพื้นที่ไม่เคยทราบถึงสิทธิของตนตามกฎหมาย ต่างๆ กระทั่งเจ้าหน้าที่บางรายที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยเรื่องความรุนแรงในครอบครัวก็มีที่ไม่ทราบ มาตรการเหล่านี้ มันจึงไม่แปลกที่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงไม่ลดไปจากสังคมไทยได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยขอยก มาตรการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 เป็น ตัวอย่างดังนี้

พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีการกำหนดสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ทั้งกับตัวผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง และผู้ที่กระทำความรุนแรงซึ่งถือเป็นผู้กระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ ดังนี้ ประการที่ 1 ผู้กระทำความผิด ตามพระราชบัญญัตินี้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน...โดยความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัวเป็น ความผิดที่ยอมความกันได้ แต่ไม่ลบล้างความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกฎหมายอื่น แต่อย่างไรก็ตามหาก การกระทำความผิดดังกล่าวเป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 คือ "...ผู้ใดทำ ร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจของผู้นั้น ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกายต้องระวาง ..." โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้ความผิดดังกล่าวเป็นความผิดที่ยอมความกันได้ หมายความว่าหากผู้กระทำหรือ ผู้ถูกกระทำมีความประสงค์จะยังคงความเป็นสามัคคีปรองดองกันอยู่ก็สามารถจะยอมความกันได้ ประการที่ 2 กฎหมาย กำหนดให้ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงหรือผู้ที่พบเห็นหรือทราบการกระทำมีหน้าที่ต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

เพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งการแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หากได้กระทำการโดยสุจริตย่อมได้รับความคุ้มครองและไม่ต้องรับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญาและทางปกครอง วิธีการแจ้งอาจกระทำด้วยวาจา ทำเป็นหนังสือ แจ้งโทรศัพท์หรือแจ้งโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่พบเห็นเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะสามารถช่วยยั้งยั้งความรุนแรงในครอบครัวที่ดำเนินอยู่หยุดลงได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นมาตรการที่ดีมากๆ ที่อีกมาตรการหนึ่ง ซึ่งมาตรการที่กฎหมายฉบับนี้กำหนดไว้และมีการใช้กฎหมายฉบับนี้มานานนับสิบปี ในทางปฏิบัติกลับพบว่าประชาชนอีกจำนวนมากที่ไม่เคยทราบมาตรการทางกฎหมายที่กล่าวมาข้างต้นเลย จึงสะท้อนได้ว่าประชาชนในพื้นที่แห่งนี้ยังไม่สามารถรู้สิทธิที่ตนมี หากแนวทางการดำเนินการต่างๆ ที่ทุกภาคส่วนกระทำอยู่ไม่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากที่เป็นมาในอดีต ประชาชนในพื้นที่แห่งนี้ก็จะยังอยู่กับความไม่รู้ไปอีกนาน ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ก็จะยังดำเนินการไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด

ประเด็นที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางในการวางมาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมที่ไม่ขัดต่อหลักการศาสนาโดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก ผลจากการศึกษาทำให้ทราบว่า มาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมควรยึดวิถีชีวิตของมุสลิมเป็นหลัก แต่ทั้งนี้ก็ต้องควบคู่กับกฎหมายไทยด้วยเนื่องจากมุสลิมหรือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีหลักกฎหมายอิสลามเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่เมื่ออยู่ในแผ่นดินไทยก็ต้องเคารพกติกาตามกฎหมายไทยด้วย และเมื่อพิจารณาหลักกฎหมายอิสลามเทียบกับหลักกฎหมายไทยแล้วพบว่า มีความคล้ายคลึงกันมากในเรื่องของการสร้างวินัย แนวปฏิบัติให้เป็นคนดี อีกทั้งในหลักกฎหมายอิสลามและหลักกฎหมายไทยยังมีมาตรการที่เอื้อประโยชน์และคุ้มครองประชาชนในการปกป้องสิทธิของตนและไม่ละเมิดผู้อื่นค่อนข้างเยอะ เช่น หลักความยุติธรรมซึ่งตามกฎหมายอิสลามแล้ว มีการวางหลักการในการครองเรือนว่าสามีภรรยาต้องครองเรือนกันด้วยดีให้เกียรติซึ่งกันและกันเพื่อให้ครอบครัวมีความสุขสันติ ดังวจนของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงตรัสความว่า "พวกเจ้าจงใช้ชีวิตอยู่กับนางด้วยดี" (บทอนนิสาอ 4 : 19) หากเกิดปัญหาอะไรก็ตามขึ้นในครอบครัวก็ให้มีการตัดสิน การไกล่เกลี่ยระหว่างสามีภรรยากันก่อนดังวจนของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงตรัสความว่า "และหากพวกเจ้าเห็นเกรงการแตกแยกระหว่างเขาทั้งสอง ก็จงส่งผู้ตัดสินคนหนึ่งจากครอบครัวของฝ่ายชายและผู้ตัดสินของอีกฝ่ายหนึ่งจากฝ่ายหญิง หากทั้งสองปรารถนาให้มีการประนีประนอมกันแล้ว อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ก็จะทรงให้ความสำเร็จในระหว่างทั้งสอง" (บทอนนิสาอ 4 : 35) ทั้งนี้ยังมีพระดำรัสในอัลกุรอานที่กล่าวว่า เป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมทุกคนที่ต้องส่งตระหนักเสมอว่า มุสลิมทุกคนต้องพาครอบครัวให้หลุดพ้นจากไฟนรกในวันปรโลก ซึ่งทรงตรัสความว่า "โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงคุ้มครองตัวของพวกเจ้า และครอบครัวของพวกเจ้าให้พ้นจากไฟนรก" สามีภรยานั้นจะต้องปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ที่ทั้งสองฝ่ายควรมีความรับผิดชอบต่อกัน ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้หากพึงปฏิบัติได้จะทำให้เกิดความสงบสุขทั้งกายและทางใจ ทำให้ชีวิตการแต่งงานมีความสุข ชีวิตครอบครัวก็จะดีไปด้วย ดังนั้นมาตรการในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมที่ไม่ขัดต่อหลักการศาสนาโดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 มาตรการในระดับปัจเจกชน ควรมีการส่งเสริมให้บุคคลทุกช่วงวัยมีการเรียนการสอนหลักการศาสนาอย่างจริงจัง เพื่อจะสร้างฐานความรู้ในการปฏิบัติต่อกันในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต โดยเริ่มตั้งแต่ปลูกฝังในเด็กถึงสิทธิและหน้าที่ของเด็กที่พึงปฏิบัติและพึงกระทำโดยการใส่ชุดความรู้ทั้งหลักศาสนาและหลักสากลควบคู่กันไป ในช่วงวัยของการเป็นวัยรุ่นที่อาจมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้หลักศาสนาเนื่องจากกำลังจะเข้าสู่วัยกลางคนที่ต้องสร้างครอบครัวของตนเอง ก็มีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องผ่านการอบรม (กุซุส) หลักการสร้าง

ครอบครัวตามแนวทางที่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกำหนดไว้ นอกจากนี้แล้วควรมีการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้หลักการทางศาสนาตามกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้นในวัยกลางคนที่แต่งงานกันแล้วให้มากๆ โดยเฉพาะเพศชายที่เมื่อแต่งงานแล้วมักจะไม่มี การเพิ่มพูนหลักการศาสนาให้ตัวเองอีกเลย จึงกลายเป็นการใช้อำนาจในความเป็นผู้ชายจนเกินควรส่งผลมาในรูปแบบของกระทำความรุนแรงต่อคนในครอบครัวอย่างที่เป็นปัญหาที่ปรากฏในปัจจุบัน รวมทั้งการให้ผู้สูงวัยได้มีโอกาสเข้าถึงกิจกรรมตามหลักศาสนาที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้ผู้สูงวัยมีความรู้สึกรู้ว่าตนไม่ใช่ภาระของคนในครอบครัวอย่างเดียว แต่เป็นการเสริมคุณค่าของผู้สูงวัยได้อีกทาง ผู้สูงวัยจะรู้สึกมีส่วนร่วมในกิจกรรม ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและคนใกล้ตัว นอกจากนี้แล้วควรสร้างความตระหนักรู้ร่วมกันของผู้นำชุมชนให้มีความคิดว่าประเด็นความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็นเรื่องที่ต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและลดปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนให้ได้

3.2 มาตรการระดับครอบครัว สมาชิกในครอบครัวทุกคนควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสุข เคารพและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผ่านกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน อาทิ ผู้เป็นสามีนำละหมาดแล้วให้ผู้เป็นภรรยาและลูกๆ เป็นผู้ตามในการละหมาด มีการร่วมศึกษาอัลกุรอานกันภายในบ้าน ผู้เป็นสามีทำงานหาเลี้ยงชีพครอบครัวตามความสามารถของตน ผู้เป็นภรรยาทำหน้าที่ของตนภายในบ้านไม่ว่าจะเป็นหน้าที่แม่ หรือหน้าที่ภรรยาอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ลูกๆ เชื่อฟังพ่อแม่ มีความตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ทำหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละคนได้ก็จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีงามให้เกิดขึ้นในครอบครัวของตนได้ ทั้งนี้แนวทางการปฏิบัติต่อกันในศาสนาอิสลามก็มีแนวทางการปฏิบัติตนที่ท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) และซุนนะฮ์ของท่านวางไว้หมดแล้ว เพียงแต่ในสังคมปัจจุบันผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามห่างไกลจากคำสอนไปและมัวแต่วิ่งตามโลกยุคสมัยใหม่ให้ทันจนหลงลืมความเป็นอิสลามไปเป็นส่วนใหญ่ หากครอบครัวใดที่สมาชิกในครอบครัวยึดถือแนวทางการปฏิบัติเช่นท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ครอบครัวนั้น ๆ ก็จะสามารถสร้างครอบครัวสุขสงบ ครอบครัวสุขสันต์ และลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ ดังหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน คือวจนของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ดังตรัสว่า ความว่า "และหน้าที่ของพ่อเด็คนั้น คือปัจจัยยังชีพของพวกนาง และเครื่องนุ่งห่มของพวกนางโดยชอบธรรม ไม่มีชีวิตใดจะถูกบังคับ นอกจากเท่าที่ชีวิตนั้นมีกำลังความสามารถเท่านั้น" (บทอัลบะเกาะเราะฮ์ 2 : 233) และยังมีวจนของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ที่ตรัสอีกว่า ความว่า "จงให้พวกนางพำนักอยู่ ณ ที่พวกเจ้าพำนักอยู่ตามฐานะของพวกเจ้า และ อย่าทำอันตรายพวกนาง เพื่อให้เกิดการคับแค้นแก่พวกนาง และหากพวกนางตั้งครมภ์จะเลี้ยวดู พวกนางจนกว่าพวกนางจะคลอดทารกที่ อยู่ในครรภ์ของพวกนาง" (บทอัลอะลัก 65 : 6)

3.3 มาตรการระดับชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ส่งเสริมให้ลูกบ้านที่อยู่ในชุมชนมีความสามัคคีกัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นกัน ทั้งนี้ผู้นำชุมชนอาจสอบถามความต้องการของผู้คนในชุมชนก่อนว่าต้องการให้อาหลักศาสนา มาศึกษากันในรูปแบบใด หรือดำเนินผ่านกิจกรรมใด และเมื่อได้ข้อสรุปจากชุมชนแล้วก็ให้มีการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวผ่านการทำงานของคณะกรรมการประจำมัสยิด ซึ่งมีอยู่ทุกมัสยิดอยู่แล้ว สถานที่ในการทำกิจกรรมก็ให้เป็นพื้นที่ของมัสยิดหรือบ้านของลูกบ้านคนใดคนหนึ่งที่มีความพร้อม เพราะหากเป็นกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมเป็นผู้หญิงทั้งหมด เช่นกิจกรรมฮาลาเกาะห์ ผู้หญิงก็จะสะดวกที่จำดำเนินกิจกรรมในที่ๆ มิดชิดมีเฉพาะผู้หญิงเท่านั้นและในทางกลับกันหากกิจกรรมที่กำหนดไว้สำหรับผู้ชายนั้นก็จะเป็นการสะดวกหากใช้พื้นที่ของมัสยิดประจำหมู่บ้าน เนื่องจากทุกๆ วันศุกร์ผู้ชายที่นับถือศาสนาอิสลามก็ต้องมีการร่วมกันละหมาดวันศุกร์อยู่แล้ว ผู้นำ

ชุมชนโดยเฉพาะโต๊ะอิหม่ามอาจใช้ช่วงเวลาสั้นๆ หลังละหมาดวันศุกร์เสร็จสร้างความตระหนักรู้ในหมู่ผู้ชายในประเด็นปัญหาความรุนแรงในครอบครัวหรือควรมีการจัดมาตรการของชุมชนในการสร้างครอบครัวสุขสันต์ ลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยอาจให้มีการประกาศใช้ในชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่นาร่องต่อไป

3.4 มาตรการระดับหน่วยงาน/นโยบาย หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล บ้านพักเด็ก และสตรี สถานีตำรวจภูธรภาค สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เป็นต้น มีการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง เจ้าหน้าที่สามารถเปิดมุมมองของตนใหม่ว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไม่ใช่ปัญหาของคนในครอบครัวที่เราไม่ควรไปยุ่งแต่เป็นปัญหาของชุมชนที่จะส่งผลเป็นปัญหาที่ใหญ่มาก ๆ ระดับชาติหากไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับล่าง มีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานให้เป็นที่รู้จักของประชาชน มีการติดตามและประเมินผลจากการเข้ารับบริการจากภาครัฐและหน่วยงานทั้งหมดที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรแชร์ข้อมูลกันให้เป็นแนวทางเดียวกัน ที่สำคัญคือต้องสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งควรมีการวางมาตรการหรือจัดทำกฎระเบียบเป็นการเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ให้สามารถนำหลักกฎหมายอิสลาม (หลักอิสลามทั้งหลาย รวมทั้งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล พ.ศ.2489 และพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540) มาบังคับใช้ร่วมกับกฎหมายทั่วไป หรืออาจเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้มีการใช้มาตรการทางกฎหมายร่วมกันเพื่อสร้างครอบครัวสุขสันต์ ลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดยะลาด้วยการเทียบเคียงกับหลักกฎหมายอิสลาม พบว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมาจากสาเหตุสำคัญหลักๆ คือ การเลียนแบบพฤติกรรมจากสภาพแวดล้อมที่พบเห็นในชีวิตประจำวันซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ที่เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดขึ้นจากการเรียนรู้โดยการสังเกตและเลียนแบบจากสิ่งแวดล้อม เพราะมนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา จากแนวความคิดทฤษฎีดังกล่าวนี้หรือสรุปได้ว่าพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของครอบครัวเป็นหลัก หากสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกครอบครัวอยู่กันอย่างสงบสุขไม่มีความรุนแรงให้เห็น สมาชิกในครอบครัวจะซึมซับเอาความรู้สึกเช่นนั้นเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ในทางกลับกันหากครอบครัวใดที่มีความรุนแรงในครอบครัวปรากฏให้เห็นอยู่สม่ำเสมอ สมาชิกภายในครอบครัวก็จะมีพฤติกรรมเช่นนั้นปรากฏออกมาให้เห็นได้ในวันใดวันหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั่นเอง

ทั้งนี้การศึกษารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดยะลา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 นั้นพบว่า รูปแบบที่ประชาชนในพื้นที่จังหวัดยะลาใช้ในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวหลักๆ มีอยู่ 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 การศึกษาหลักการตามอัลกุรอานและอัลฮาดิษ (แนวทางปฏิบัติของท่านศาสดา) มาเป็นแนวทางปฏิบัติที่ยึดถือในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ทั้งนี้จากการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ทดลองปฏิบัติจากงานวิจัยในครั้งนี้สามารถสะท้อนความเป็นวิถีชุมชนได้ค่อนข้างมาก กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมกิจกรรมจากงานวิจัยในครั้งนี้รู้สึกว่าจะแนวทางที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดในชุมชนได้และไม่รู้ก่อให้เกิดความรู้สึกขัดกับหลักการศาสนาที่ตนนับถือนั้นถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

มากๆ ในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และส่วนที่ 2 ของกิจกรรมที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้คือ กิจกรรมอบรมให้ความรู้ทางกฎหมาย (กฎหมายไทยและกฎหมายอิสลาม) ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจากกิจกรรมในส่วนนี้ทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้ ความเข้าใจในศาสตร์ทางกฎหมาย โดยเฉพาะส่วนที่กำหนดคุ้มครองและเอื้อประโยชน์ของบุคคลที่ถูกละเมิด ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ สร้างความเชื่อมั่นว่าตนสามารถเข้าถึงสิทธิเหล่านั้นได้และไม่มีใครจะสามารถพรากสิทธิเหล่านั้นไปจากตนได้ และจากการศึกษาแนวทางผ่านการดำเนินกิจกรรมข้างต้นพบว่าประชาชนในพื้นที่ๆ ที่มีข้อพิพาทจะใช้วิธีระงับข้อพิพาทด้วยการไปหาผู้นำชุมชน (โต๊ะอิหม่าม) และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อระงับข้อพิพาทซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิศักดิ์ ดือระ และคณะ (2561) ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก : สภาพการดำเนินการระงับข้อพิพาททางเลือกของประชาชนในพื้นที่ชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้” และผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมการระงับข้อพิพาททางเลือกในรูปแบบการเจรจาต่อรองและการไกล่เกลี่ยโดยมีส่วนร่วม การระงับข้อพิพาทในบทบาทของผู้ดำเนินการหรือคนกลาง ซึ่งผลการดำเนินการปรากฏออกมาในลักษณะที่สามารถยุติข้อพิพาทได้เป็นส่วนใหญ่ ทำให้ปรากฏภาพที่ชัดเจนขึ้นว่าการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของประชาชนในพื้นที่จังหวัดยะลานั้น คงมีรูปแบบในการใช้ชุมชนและวิถีชีวิตเป็นหลักแต่ก็ยังคงควบคู่กับมาตรการทางกฎหมายดังที่กล่าวมาข้างต้น

2) เมื่อศึกษามาตรการทางกฎหมาย (กฎหมายไทยและกฎหมายอิสลาม) ระเบียบ คำสั่ง และอนุสัญญาระหว่างประเทศที่เอื้อประโยชน์และคุ้มครองประชาชนในการป้องกันการเกิดความรุนแรงในครอบครัว พบว่ามาตรการทางกฎหมายที่มีการบังคับใช้ในพื้นที่มีจำนวนมากเกินไป ทำให้เกิดความยุ่งยากในการจัดลำดับความสำคัญของกฎหมาย การตีความกฎหมายแต่ละมาตรา แต่ละฉบับที่ไม่มีความชัดเจน รวมทั้งมีความซับซ้อนของรายละเอียดของแต่ละมาตรการที่กำหนดไว้ในกฎหมายแต่ละฉบับ ซึ่งส่งผลให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ไม่สามารถหามาตรการทางกฎหมายมาปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร อีกทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานภาครัฐบางส่วนยังไม่มีองค์ความรู้ทางกฎหมายอิสลามที่มีการบังคับใช้ในพื้นที่แห่งนี้ ยิ่งส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ควรมีการประกาศใช้กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งที่มีความชัดเจนถึงมาตรการทางกฎหมายอิสลามที่ใช้ในพื้นที่แห่งนี้ให้มีการใช้ร่วมกันอย่างจริงจัง ไม่ให้มีแค่กฎหมายแต่สภาพบังคับกลับไม่ใช้กฎหมายอย่างที่ผ่านมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชญภา เจริญแท้ (2564) ได้ทำการศึกษา เรื่องความหมายและมาตรการทางกฎหมายต่อการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว : ศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ พบว่าการกำหนดความหมายความรุนแรงในครอบครัวของไทยตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 นั้น ในส่วนของการกำหนดความหมายของ “การกระทำความรุนแรงในครอบครัว” ซึ่งเป็นการกำหนดความหมายไว้อย่างกว้าง ๆ นั้นสามารถตีความครอบคลุมปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเกือบทุกกรณี ยกเว้นการกระทำความรุนแรงในครอบครัวเกี่ยวกับทางการเงิน (financial abuse) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกัญญา สดศรี (2561) ที่ได้ทำการศึกษา เรื่องปัญหาการใช้ความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว และสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว ผลการศึกษาพบว่าสภาพปัญหาของกฎหมายที่ไม่เข้มแข็ง ไม่มีสภาพบังคับที่ดีพอ นั้นส่งผลให้ความรุนแรงในครอบครัวยังมีให้เห็นอยู่เนือง ๆ ดังนั้นหากจะมีวิธีที่จะสามารถลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้เกิดประสิทธิภาพ ส่วนหนึ่งที่ลืมไม่ได้ก็คือการสร้างมาตรการทางกฎหมายที่สามารถใช้บังคับได้จริง สามารถคุ้มครอง

ประชาชนผู้ถูกกระทำได้จริง มีความเชื่อมโยงการทำงานที่ดี และสามารถตรวจสอบได้ก็เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่ควรนำมาแก้ไข ปรับใช้ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมสักที

และ 3) การศึกษาแนวทางในการวางมาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมที่ไม่ขัดต่อหลักการศาสนาโดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก การศึกษาแนวทางในการวางมาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมในครั้งนี้ มุ่งเน้นไปที่แนวทางการป้องกันปัญหานั้นจะต้องไม่สร้างความรู้สึกรู้สึกที่ขัดกับหลักการศาสนาที่กลุ่มเป้าหมายนับถืออยู่ ผลจากการศึกษาพบว่า การที่ให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 5 รูปแบบข้างต้น ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักการศาสนาที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจตนเอง เชื่อมมั่นในตนเองและสร้างความสงบสุขทางใจได้ด้วยตนเอง ซึ่งผลที่ตามมาคือ กลุ่มเป้าหมายสามารถหาวิธีการจัดการความเครียดของตนเองได้โดยไม่สร้างปัญหาอื่นตามมา ลดความเสี่ยงของการเกิดการกระทำ ความรุนแรงต่อผู้อื่น นอกจากนี้แล้วผู้นำศาสนาที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชนก็ควรมีความรู้ ความเข้าใจในศาสตร์ต่างๆ ทางกฎหมายที่เพียงพอแก่การจะช่วยเหลือข้อพิพาทให้แก่ประชาชนในพื้นที่ของตนได้ รวมทั้งจะต้องเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหความรุนแรงในครอบครัวด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิศักดิ์ ตีระณะ (2561) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก : สภาพการดำเนินการระงับข้อพิพาททางเลือกของประชาชนในพื้นที่ชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้” ที่พบว่าผู้นำชุมชนควรได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ในการระงับข้อพิพาทให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อที่จะสามารถระงับข้อพิพาทในชุมชนได้ดีขึ้น อีกทั้งกิจกรรมที่มีการอบรมให้ความรู้ทางกฎหมายแก่กลุ่มเป้าหมาย ก็เป็นอีกเครื่องมือสำคัญที่จะสามารถส่งเสริมสร้างศักยภาพให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ที่เกิดปัญหาถูกละเมิด ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว เพื่อที่คนเหล่านั้นจะสามารถเข้าถึงสิทธิของตนเองได้ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ต่อไป ซึ่งแนวทางการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวและข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยค้นพบมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของชลาลัย กันมินทร์ (2562 : 984) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรุนแรงในครอบครัว : ปัญหาและแนวทางป้องกัน” ผลการศึกษาพบว่า การป้องกันปัญหาความรุนแรงในระดับครอบครัว เน้นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวการปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมที่เหมาะสม การป้องกันปัญหาความรุนแรงในระดับชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้นได้และการป้องกันความรุนแรงในระดับชาติ เน้นการบูรณาการการดำเนินงานของทุกภาคส่วนให้ทำงานไปพร้อมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยขอเสนอมาตรการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมไม่ขัดต่อหลักการศาสนาโดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเป็นหลักได้ โดยขอแบ่งรายละเอียด ดังนี้

ข้อเสนอแนะระดับปัจเจกชน ผู้คนในชุมชนทุกช่วงวัยมีโอกาสนในการเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ของศาสนาอิสลามผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่คนในชุมชนกำหนดและดำเนินการขึ้นเอง โดยอาจใช้กิจกรรมทั้ง 5 ประเภท 1) กิจกรรมการขัดเกลาตนเอง หรืออัต-ตักียะฮ์ 2) กิจกรรมการศึกษาอิสลาม หรืออัต-ตารีบะฮ์อิสลามียะฮ์ 3) กิจกรรมการศึกษาและเรียนรู้อัลกุรอาน 4) กิจกรรมฟังบรรยายศาสนธรรม 5) กิจกรรมกลุ่มศึกษาหรือฮาลาเกาะฮ์นี้ได้

ข้อเสนอแนะระดับครอบครัว 1) สมาชิกในครอบครัวต่างทำหน้าที่ของตนให้สุดความสามารถ เคารพซึ่งกันและกัน ควรแสดงพฤติกรรมที่แสดงความรัก ความเอื้ออาทรต่อกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว 2) พ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน เพื่อสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวที่ดี 3) มีการสร้างข้อตกลงร่วมกันภายในครอบครัว โดยเฉพาะในเรื่องอำนาจการตัดสินใจที่ไม่ใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา

ข้อเสนอแนะระดับชุมชน 1) ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความรู้สึกร่วมว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไข ทั้งในการใช้หลักศาสนาและหลักกฎหมายควบคู่กัน 2) ผู้นำชุมชนและชุมชนเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้แก่คนในชุมชน ใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอย่างมีประสิทธิภาพ 3) ผู้นำชุมชนใช้ระยะเวลาหลักการละหมาดวันศุกร์ อบรมขัดเกลาเพศชายในการสร้างความตระหนักรู้ถึงพิษภัยของความรุนแรงในครอบครัวและรณรงค์ให้ลดการกระทำความรุนแรงต่อครอบครัวในชุมชน 4) ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คนในชุมชน 5) ชุมชนควรมีการวางมาตรการในการส่งเสริมให้มีครอบครัวสุขสันต์ ลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน ที่ชุมชนร่วมกันปฏิบัติตาม

ข้อเสนอแนะระดับหน่วยงาน/นโยบาย 1) สร้างระบบการติดตามการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่สามารถทำงานร่วมกันหลายๆ หน่วยงานได้ ตรวจสอบได้และมีประสิทธิภาพสามารถปฏิบัติได้จริง 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้มีการจัดทำยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกัน และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงไม่ขัดกับหลักการศาสนาและวิถีชีวิตที่ประชาชนยึดถือ 3) มีการผลิตสื่อที่สร้างสรรค์และปลอดภัยเหมาะสมกับทุกช่วงวัย ประกอบแต่ละกิจกรรม 4) มีการกำหนดหลักสูตรโรงเรียนครอบครัวให้มีอยู่ในทุกระดับชั้น เพื่อสร้างสมาชิกในครอบครัวที่ดีได้ทุกช่วงวัย ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา 5) มีคำสั่ง กฎ ระเบียบให้มีการนำมาตรการในหลักอิสลาม (รวมทั้งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล พ.ศ.2489 และพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540) มาบังคับใช้ร่วมกับกฎหมายทั่วไป หรืออาจเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เจ้าพนักงานนำมาตรการทางกฎหมายมาใช้ร่วมกันเพื่อสร้างครอบครัวสุขสันต์ ลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่เป็นรูปธรรมและบังคับใช้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้มีการนำหลักกฎหมายมาทบทวน พิจารณาแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทและหลักการอิสลามที่ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ นับถือ (ทั้งนี้โดยไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของประชาชนที่ไม่ใช่มุสลิม)

บรรณานุกรม

- กุปัทมา กาลีกาตะโป. (2565). รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในครอบครัวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดยะลาด้วยการเทียบเคียงกับหลักกฎหมายอิสลาม. คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.
- ชลาลัย กันมินทร์. (2562). ความรุนแรงในครอบครัว : ปัญหาและแนวทางป้องกัน. นำเสนอต่องานประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ชัยยิด ซาอิด อัคราธิ ริชวี. (2544). ชีวิตครอบครัวอิสลาม. กรุงเทพฯ : 14 สำนักพิมพ์พับลิเคชั่น.
- ปิยะธิดา ขจรชัยกุล. (2565). ความรุนแรงในครอบครัว ช่วงสถานการณ์โควิด - 19 (ตอนที่ 1). ภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พิชญภา เจียมแท้. (2555). ความหมายและมาตรการทางกฎหมายต่อการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว: ศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), คณะนิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนัญญา เกตุแก้ว. (ม.ป.ป.). ทศนคติของนิสิตต่อการใช้ความรุนแรงในครอบครัวกรณีศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี . รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รณชัย คงสกนธ์ และนฤมล โพธิ์แจ่ม. (2555). ความรุนแรงในครอบครัว. หน่วยจัดการความรู้เรื่องความรุนแรงในครอบครัวคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี.
- สุกัญญา สดศรี. (ม.ป.ป.). ปัญหาการใช้ความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 6. ฉบับพิเศษ.
- สุทธิศักดิ์ ดือระ และคณะ. (2561). กระบวนการยุติธรรมทางเลือก : สภาพการดำเนินการระดับข้อพิพาททางเลือกของประชาชนในพื้นที่ชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.